

Soubor třinácti českých brakteátů

*Přemysl I. Otakar (1192–1193, 1197–1230) a Václav I. (1230–1253):
příspěvek k poznání domácí přemyslovské ražební produkce první poloviny 13. století*

Daniel Dvořák

Abstract: The present paper provides a numismatic analysis of thirteen large bracteates struck in Bohemia during the reigns of King Přemysl I Ottokar (1192–1193, 1197–1230) and King Wenceslas I (1230–1253). The collection (auction nos. 62–74) is exceptional not only for the rarity of its individual pieces, but above all for the outstanding state of preservation unprecedented in such a cohesive ensemble on the market. Nine bracteates are attributed to Přemysl I Ottokar, four to Wenceslas I; the collection includes four previously unpublished types (Cach –) alongside several rare varieties. Metrological parameters (weight 0.78–0.99 g, diameter 39–44 mm) correspond to the standards of the large Bohemian bracteates of the first half of the 13th century; attribution to a specific mint remains subject to scholarly discussion. The paper discusses the historical context of the introduction of bracteates in Bohemia, the monetary union with Meissen, and the significance of silver mining.

Abstrakt: Předkládaná studie přináší numismatický rozbor třinácti velkých brakteátů ražených v Čechách za vlády krále Přemysla I. Otakara (1192–1193, 1197–1230) a krále Václava I. (1230–1253). Soubor (pol. č. 62–74) je numismaticky výjimečný nejen vzácností zastoupených typů, ale zejména nevídanou zachovalostí, která se v takto ucelené podobě na trhu vyskytuje jen ojediněle. Devět brakteátů je přiřazeno Přemyslu I. Otakarovi, čtyři Václavovi I.; soubor zahrnuje čtyři dosud v literatuře nepopsané typy (Cach –) a několik vzácných variant. Metrologické parametry (hmotnost 0,78–0,99 g, průměr 39–44 mm) odpovídají standardu českých velkých brakteátů první poloviny 13. století; přidělení konkrétní mincovně zůstává předmětem odborné diskuse.

Historický kontext a vznik brakteátové měny v Čechách

Pro sběratele a badatele věnující se českému středověku představuje období vlády Přemysla I. Otakara (1192–1193, 1197–1230) jeden z nejvíce fascinujících milníků domácích dějin. Je to éra, kdy se rodilo dědičné království – Zlatou bulou sicilskou roku 1212 bylo Přemyslovo královské postavení definitivně stvrzeno – a kdy do české mincovní praxe vtrhla technologická i estetická revoluce v podobě tzv. širokých, tedy velkých brakteátů. Brakteáty byly v Čechách zavedeny v průběhu 20. let 13. století (Zaoral 2000, 993–999, cit. dle Hylla – Schneider 2016, 147). Jednalo se o jednostranné ražby na tenkém a plochém střížku, jejichž charakteristický průměr přesahoval 40 mm, zatímco hmotnost se pohybovala kolem 1 g (Hylla – Schneider 2016, 147–148).

Brakteáty, tyto papírově tenké mince ražené jednostranně, byly ve své době vrcholem mincovního umění. Na rozdíl od dřívějších denárů poskytla velká plocha střížku prostor pro skutečnou ikonografickou manifestaci moci. Avšak přechod k brakteátové měně nebyl motivován primárně estetickými pohnutkami. Šlo v první řadě o racionální odpověď na ekonomický problém: postupné znehodnocování denárů, jehož důsledkem byl úbytek důvěry obchodníků i poddaných v platidlo a rozšíření nelegálních peněžních praktik, na nichž tratil zejména panovník jako hlavní garant monetárního systému, kterému jeho postavení poskytovalo unikátní pozici pro těžení zisku z mincování drahého kovu. Technické parametry brakteátů samy o sobě znemožňovaly snižování drahého kovu: přidání mědi do stříbrného slitku by způsobilo větší tvrdost a křehkost kovu, přičemž při ražbě hlubokých reliéfů – pro brakteáty typických – by docházelo k praskání střížku.

Velká plocha střížku brakteátu poskytla mincovním řezačům prostor pro vytvoření náročných ikonografických obrazů. Centrálním motivem přemyslovských emisí je zpravidla trůnící korunovaný

panovník frontálně zobrazený se žezlem a dalšími insigniemi. Výtvarný jazyk mincovního obrazu navazoval na evropskou dvorskou kulturu a svou ikonografií odkazoval k legitimizačním nárokům nové dědičné monarchie.

Numismatická charakteristika souboru

Předkládaný soubor třinácti stříbrných brakteátů (A38 Macho&Chlapovič pol. č. 62–74) je numismaticky výjimečný, a to ze dvou vzájemně se doplňujících důvodů: vzácnosti zastoupených typů a nevídané zachovalosti, která se v takto ucelené podobě na sběratelském trhu vyskytuje jen zcela ojediněle. Devět exemplářů (pol. č. 62–70) náleží králi Přemyslu I. Otakarovi, čtyři (pol. č. 71–74) jeho synu a nástupci Václavovi I. (1230–1253). Ražba všech kusů je s ohledem na nálezový horizont a stylistickou příbuznost s doloženými přemyslovskými typy předběžně přiřazována do Čech; přiřazování konkrétní mincovně, tradičně pražské, zůstává předmětem odborné diskuse (Hylla – Schneider 2016, 144, 148).

Z hlediska metrologie se hmotnost exemplářů pohybuje v rozmezí 0,78–0,99 g, průměr střížků pak v rozmezí 39–44 mm. Tyto hodnoty plně odpovídají obecnému standardu přemyslovských velkých brakteátů první poloviny 13. století, charakterizovaného poměrně tuhým plochým střížkem s průměrem mírně přesahujícím 40 mm a hmotností blízkou 1 g (Hylla – Schneider 2016, 147–148). Kromě toho studie poskytuje, numismatickým badatelům a dalším zájemcům o historické peněžní prostředky regionu českých zemí, také RFA analýzu každého jednotlivého kusu v kapitole Katalog mincí.

Z devíti exemplářů Přemysla I. Otakara jsou čtyři kusy hodnoceny jako dosud nepopsané typy označené v katalogu jako Cach – (pol. č. 62, 63, 66, 67), přičemž v případě pol. č. 66 se jedná o variantu blízkou Cach 698 a pol. č. 67 o variantu Cach 684 s opisem REX na okraji střížku. Tato skutečnost podtrhuje mimořádnou vědeckou hodnotu souboru: nepublikované emise prvního českého krále jsou ve sběratelském prostředí zcela výjimečným jevem. Pět kusů (pol. č. 64, 65, 68, 69, 70) jsou klasifikovány jako extrémně vzácné typy stupně RRR.

Václavovská část souboru zahrnuje dva dosud katalogizované typy – Cach 710 (pol. č. 71, vzácnost RR) a variantu Cach 709 (pol. č. 72, vzácnost RRR) – a dále dva zcela nepopsané typy (pol. č. 73, 74), přiřazené rovněž do kategorie Unikum.

Mimořádnou hodnotu souboru umocňuje jeho zachovalost. Zatímco nálezové exempláře tohoto druhu bývají zpravidla deformovány v důsledku fyzikálně-chemického působení půdního prostředí – fragmentárnost, koroze, výrazné zvlnění střížku nebo ztráta reliéfní kresby jsou u brakteátů z depotů pravidlem (srov. Hylla – Schneider 2016, 147) – exempláře předkládaného souboru vykazují stupeň zachovalosti aEF až gEF, v případě pol. č. 63 pak zcela výjimečný stav kabinetního kusu se zrcadlovým ražebním leskem v plochách. Taková zachovalost jednoznačně svědčí o minimální oběhové expozici těchto mincí, případně o jejich záměrném uložení mimo monetární oběh krátce po ražbě.

Poněkud odlišnou zachovalost vykazují dva Václavovy brakteáty (pol. č. 73 a 74), hodnocené stupněm gVF, resp. VF. I tyto exempláře si však zachovávají velmi dobrou čitelnost obrazu a jsou cenné zejména tím, že jejich mincovní typ dosud nebyl v odborné literatuře popsán.

Katalog mincí

Katalog je řazen podle panovníků a v rámci každého panovníka chronologicky podle pol. čísel aukce.

ČECHY, Přemysl I. Otakar (1192–1193, 1197–1230), mincovna Praha (?)

Pol. č. 62. – Přemysl I. Otakar, Mincovna Praha (?), velký brakteát.

Av.: Typ dosud nepopsaný v odborné literatuře; popis viz vyobrazení v aukčním katalogu.

Ag; 0,92 g; 41 mm. Vzácnost: Unikum. Kvalita: gEF/gEF.

RFA: Ag: 95,36; Cu: 3,71; Pb: 0,663; Au: 0,103; Bi: 0,098

Lit.: Cach – (typ dosud nepopsaný v literatuře).

Pozn.: Pěkný exemplář. Zbytky ražebního lesku v plochách. Naprasklý. Drobné stopy koroze. Patina. Mírně zvlněný.

Pol. č. 63. – Přemysl I. Otakar, Mincovna Praha (?), velký brakteát.

Av.: Typ dosud nepopsaný v odborné literatuře; trůnící korunovaný panovník čelně s výraznými rysy obličeje a precizně provedeným trůnem; popis viz vyobrazení v aukčním katalogu.

Ag; 0,89 g; 41–42 mm. Vzácnost: Unikum. Kvalita: gEF/gEF.

RFA: Ag: 95,71; Cu: 3,56; Pb: 0,586; Au: 0,070; Bi: 0,068

Lit.: Cach – (typ dosud nepopsaný v literatuře).

Pozn.: Kabinetní kus s nádhernou patinou a zrcadlovým leskem v plochách. Zachovalost tohoto stupně je pro přemyslovské brakteáty zcela výjimečná.

Pol. č. 64. – Přemysl I. Otakar, Mincovna Praha (?), velký brakteát.

Av.: Dle Cach 694; trůnící korunovaný panovník čelně; popis viz vyobrazení v aukčním katalogu.

Ag; 0,91 g; 42–43 mm. Vzácnost: RRR. Kvalita: EF/EF.

RFA: Ag: 93,35; Cu: 5,41; Pb: 1,05; Au: 0,088; Bi: 0,029

Lit.: Cach 1974, s. 31, č. 694.

Pozn.: Výjimečný exemplář s ražebním leskem v plochách. Drobné stopy koroze. Drobné vady střížku. Velmi mírně zvlněný.

Pol. č. 65. – Přemysl I. Otakar, Mincovna Praha (?), velký brakteát.

Av.: Varianta Cach 677; trůnící korunovaný panovník čelně s panovnickými insigniemi; popis viz vyobrazení v aukčním katalogu.

Ag; 0,93 g; 39–41 mm. Vzácnost: RRR. Kvalita: gEF/gEF.

RFA: Ag: 96,24; Cu: 2,63; Pb: 1,01; Bi: 0,074; Au: 0,052

Lit.: Cach 1974, s. 30, č. 677 var.

Pozn.: Kabinetní kus s nádhernou patinou a zrcadlovým leskem v plochách. Drobné stopy koroze. Mírně prasklý. Jméno panovníka se vyskytuje na brakteátových emisích Přemysla I. Otakara v různých opisových podobách (srov. Schneider – Zaoral – Polanský 2010, 60).

Pol. č. 66. – Přemysl I. Otakar, Mincovna Praha (?), velký brakteát.

Av.: Varianta Cach 698; typ dosud v literatuře nepopsán v tomto variantním provedení; popis viz vyobrazení v aukčním katalogu.

Ag; 0,80 g; 41–43 mm. Vzácnost: Unikum. Kvalita: aEF/aEF.

RFA: Ag: 94,62; Cu: 4,23; Pb: 0,848; Au: 0,192; Fe: 0,102

Lit.: Cach 1974, č. 698 var.

Pozn.: Mírně nedoražený.

Pol. č. 67. – Přemysl I. Otakar, Mincovna Praha (?), velký brakteát.

Av.: Varianta Cach 684 s opisem REX; trůnící korunovaný panovník čelně s panovnickými insigniemi; na okraji mincovního pole část opisů; popis viz vyobrazení v aukčním katalogu.

Ag; 0,95 g; 40–41 mm. Vzácnost: Unikum. Kvalita: gEF/gEF.

RFA: Ag: 94,90; Cu: 3,58; Pb: 1,34; Bi: 0,101; Au: 0,079

Lit.: Cach 1974, č. 684 var. (varianta s opisem REX na okraji střížku)

Pozn.: Výjimečný exemplář s ražebním leskem v plochách. Na okraji mincovního střížku dochován opis REX, který dosud nebyl na analogickém základním typu Cach 684 v literatuře doložen. Tato skutečnost výrazně zvyšuje numismatickou a historickou hodnotu exempláře. Jméno nebo titul panovníka se sice vyskytuje na jiných brakteátových emisích Přemysla I. Otakara (Cach 677, 691; Hylla – Schneider 2016, 148), nikoli však na tomto dosud evidovaném typu.

Pol. č. 68. – Přemysl I. Otakar, Mincovna Praha (?), velký brakteát.

Av.: Typ blízký Cach 672 nebo Cach 692; trůnící korunovaný panovník čelně; popis viz vyobrazení v aukčním katalogu.

Ag; 0,90 g; 42 mm. Vzácnost: RRR. Kvalita: EF/EF.

RFA: Ag: 95,94; Cu: 3,36; Pb: 0,594; Au: 0,059; Bi: 0,042

Lit.: Cach 1974, č. 672 var. / č. 692 var.

Pozn.: *Výjimečný exemplář s ražebním leskem v plochách. Mírně zvlněný*

Pol. č. 69. – Přemysl I. Otakar, Mincovna Praha (?), velký brakteát.

Av.: Dle Cach 679; trůnící korunovaný panovník čelně; popis viz vyobrazení v aukčním katalogu.

Ag; 0,87 g; 39–40 mm. Vzácnost: RRR. Kvalita: aEF/aEF.

RFA: Ag: 94,84; Cu: 4,08; Pb: 0,869; Bi: 0,113; Au: 0,066

Lit.: Cach 1974, s. 30, č. 679.

Pozn.: *Drobné stopy koroze. Mírně prasklý.*

Pol. č. 70. – Přemysl I. Otakar, Mincovna Praha (?), velký brakteát.

Av.: Korunovaný panovník trůnící čelně na čtyřnožce, v pravé ruce žezlo zakončené liliovitým hrotem, v levé ruce žezlo zakončené růžicí, v mincovním poli čtyři kroužky; popis viz vyobrazení v aukčním katalogu.

Ag; 0,99 g; 40–42 mm. Vzácnost: RRR. Kvalita: EF/EF.

RFA: Ag: 95,63; Cu: 3,01; Pb: 1,12; Bi: 0,129; Au: 0,089

Lit.: Cach 1974, s. 31, č. 689; Fiala 1895, s. 400, č. 1921, č. 2655, tab. XXIV:9; Haupt 1954, s. 522, č. 5, tab. 2:20.

Pozn.: *Pěkný exemplář. Mírně prasklý. Mírně zvlněný.*

Mincovní typ Cach 689 byl doložen ve čtyřech nálezech:

Borne (zem. okr. Salzland; 1 ks),

Kamenz (zem. okr. Budyšín; 5+4/2 ks),

Unwürde (zem. okr. Zhořelec; ? ks)

a Vlašim (okr. Benešov; ? ks). Nověji byl zastoupen v

depotu z Bořanovic (okr. Praha-východ; 1 ks; Schneider 2021, 82).

ČECHY, Václav I. (1230–1253), mincovna Praha (?)

Pol. č. 71. – Václav I., Mincovna Praha (?), velký brakteát.

Av.: Dle Cach 710; trůnící panovník čelně s panovnickými insigniemi; popis viz vyobrazení v aukčním katalogu.

Ag; 0,91 g; 43–44 mm. Vzácnost: RR. Kvalita: aEF/aEF.

RFA: Ag: 94,51; Cu: 3,94; Pb: 1,35; Au: 0,128; Bi: 0,077

Lit.: Cach 1974, č. 710.

Pozn.: Stará sběratelská značka svědčí o staré provenienci v uznávaných sbírkách. Pěkná patina. Typ Cach 710 patří mezi vzácnější Václavovy emise; jeho výskyt v takto dobré zachovalosti je jevem zcela neobvyklým.

Pol. č. 72. – Václav I., Mincovna Praha (?), velký brakteát.

Av.: Varianta Cach 709; trůnící panovník čelně; popis viz vyobrazení v aukčním katalogu.

Ag; 0,78 g; 41–44 mm. Vzácnost: RRR. Kvalita: aEF/aEF.

RFA: Ag: 94,82; Cu: 4,13; Pb: 0,897; Bi: 0,120

Lit.: Cach 1974, č. 709 var.

Pozn.: Mírně zvlněný. Drobné stopy koroze.

Pol. č. 73. – Václav I., Mincovna Praha (?), velký brakteát.

Av.: Typ dosud nepopsaný v odborné literatuře; trůnící panovník čelně; popis viz vyobrazení v aukčním katalogu.

Ag; 0,99 g; 40–42 mm. Vzácnost: Unikum. Kvalita: gVF/gVF.

RFA: Ag: 95,55; Cu: 3,53; Pb: 0,779; Au: 0,071; Bi: 0,064

Lit.: Cach – (typ dosud nepopsaný v literatuře).

Pozn.: Mírně zvlněný. Patina. Nový, dosud nepopsaný

typ rozšiřuje dosud evidovaný repertoár Václavových ražeb.

Přes stupeň zachovalosti gVF je exemplář ikonograficky čitelný.

Pol. č. 74. – Václav I., Mincovna Praha (?), velký brakteát.

Av.: Typ dosud nepopsaný v odborné literatuře; trůnící panovník čelně; popis viz vyobrazení v aukčním katalogu.

Ag; 0,97 g; 40–42 mm. Vzácnost: Unikum. Kvalita: VF/VF.

RFA: Ag: 95,78; Cu: 3,09; Au: 0,651; Pb: 0,470

Lit.: Cach – (typ dosud nepopsaný v literatuře).

Pozn.: Patina. Druhý nepopsaný typ Václava I. v souboru.

Zhodnocení souboru

Tab. 1. Přehled mincovních typů, vzácnosti a zachovalosti exemplářů souboru (pol. č. 62–74).

Pol. č.	Panovník	Reference	Vzácnost	Váha (g)	Průměr (mm)	Zachovalost
62	Přemysl I. Otakar	Cach –	Unikum	0,92	41	gEF
63	Přemysl I. Otakar	Cach –	Unikum	0,89	41–42	gEF
64	Přemysl I. Otakar	Cach 694	RRR	0,91	42–43	EF
65	Přemysl I. Otakar	Cach 677 var.	RRR	0,93	39–41	gEF
66	Přemysl I. Otakar	Cach 698 var.	Unikum	0,80	41–43	aEF
67	Přemysl I. Otakar	Cach 684 var.	Unikum	0,95	40–41	gEF
68	Přemysl I. Otakar	Cach 672/692 var.	RRR	0,90	42	EF
69	Přemysl I. Otakar	Cach 679	RRR	0,87	39–40	aEF
70	Přemysl I. Otakar	Cach 689	RRR	0,99	40–42	EF
71	Václav I.	Cach 710	RR	0,91	43–44	aEF
72	Václav I.	Cach 709 var.	RRR	0,78	41–44	aEF
73	Václav I.	Cach –	Unikum	0,99	40–42	gVF
74	Václav I.	Cach –	Unikum	0,97	40–42	VF

Zdroj: (Macho & Chlapovič 2026, pol. č. 62–74.)

Sestavit soubor třinácti brakteátů takové kvality a vzácnosti je mimořádně obtížným úkolem, a to jak z hlediska dostupnosti na trhu, tak z hlediska konzistentnosti zachovalosti. Zatímco běžné nálezové kusy bývají fragmentární, deformované nebo postižené korozí v důsledku uložení v zemi, exempláře tohoto souboru vynikají špičkovou kvalitou. Ražební lesk v plochách a ostré detaily reliéfu jednoznačně naznačují minimální oběhovou expozici a pečlivé sběratelské uchování. Přesto každý kus nese autentické znaky své doby – jemná patina, drobné vady střížku nebo slabý odraz po ražbě jsou přirozenou součástí výrobního procesu tehdejší doby a zárukou pravosti.

Významný je rovněž aspekt provenienční. Přítomnost staré sběratelské značky na pol. č. 71 svědčí o dlouhé historii kusu v uznávaných soukromých sbírkách. Stará provenience je v numismatice obecně

považována za jeden z nejdůležitějších indikátorů autenticity, neboť prokazuje kontinuitu vlastnictví nezávislou na recentních terénních nálezech.

Z hlediska poznání přemyslovského mincovnictví jsou klíčové čtyři dosud nepopsané typy (pol. č. 62, 63, 73, 74). Přestože F. Cach ve svém monumentálním katalogu (Cach 1974) shromáždil převážnou část tehdy evidovaných typů, zůstává katalog ražeb Přemysla I. Otakara a Václava I. otevřeným projektem: nové typy jsou průběžně identifikovány v depotových nálezech i ve sbírkových materiálech (srov. Schneider – Zaoral – Polanský 2010; Hylla – Schneider 2016; Schneider 2021). Exempláře pol. č. 62 a 63, hodnocené jako Unikum a dosahující zachovalosti gEF, jsou proto mimořádnou příležitostí pro rozšíření stávajícího katalogu přemyslovské brakteátové produkce.

V případě přemyslovských Čech jsou velké brakteáty v literatuře obvykle přiřazovány do pražské mincovny jako pravděpodobného ústředního centra přemyslovské ražební produkce (Hylla – Schneider 2016, 144, 148).

Závěr

Soubor třinácti velkých stříbrných brakteátů (pol. č. 62–74) představuje z numismatického hlediska výjimečný celek, jehož hodnota spočívá ve třech navzájem provázaných dimenzích: v typologické vzácnosti evidovaných ražeb, v zachovalosti, která u mincí tohoto druhu nemá obdoby, a ve vědeckém přínosu čtyř dosud nepopsaných typů a tří nových variant.

Éra Přemysla I. Otakara, v níž se rodilo dědičné království a v níž česká mincovní produkce dosáhla díky brakteátové technologii dosud nevidané ikonografické i technické úrovně, zanechala v sběratelském prostředí stopy jen vzácně. Sestavit ucelený soubor devíti přemyslovských brakteátů zachovaných v kvalitě EF až gEF je mimořádně náročné a tato kolekce, doplněná o čtyři václavovské exempláře obdobné provenienční kvality, je proto výzvou pro sběratele, kteří hledají v numismatice víc než jen katalogové číslo – je výzvou pro ty, kteří chtějí vlastnit kus dějin v jejich nejdokonalejší dochované podobě.

Prameny a literatura

Cach, F. 1974: Nejstarší české mince III. České a moravské mince doby brakteátové. Praha.

Fiala, E. 1895: České denáry. Praha.

Haupt, W. 1954: Oberlausitzer Brakteatenfunde des 13. Jahrhunderts. Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege 4, 505–581.

Hylla, A. – Schneider, P. 2016: Nález českých a míšeňských brakteátů z Natternbergu (místní část města Deggendorf, Dolní Bavorsko). Numismatické listy 71.

Macho & Chlapovič 2026: Aukce 38. Praha (Malá Strana), 24. dubna 2026. Dostupné online: <https://machochlapovic.com/cz/aukce/71> [cit. 29. 3. 2026].

Schneider, P. 2021: Nález mincí ze 13. století z Bořanovic (okr. Praha-východ). Numismatické listy 76, 71–92.

Schneider, P. – Zaoral, R. – Polanský, L. 2010: Neznámé typy českých velkých brakteátů ze soukromých sbírek. Numismatické listy 65, 59–64.

Zaoral, R. 2000: Die Anfänge der Brakteatenwährung in Böhmen. In: Kluge, B. – Weisser, B. (edd.): XII. Internationaler Numismatischer Kongress Berlin 1997. Akten II. Berlin, 993–999.

Daniel Dvořák

Macho & Chlapovič

České mince 10.-13. st.

daniel.dvorak@machochlapovic.com